

Ajattelemmeko itse, vai ajatteluttavatko mielenmallit, meemit ja metaforat meitä?

Tärkeimmät ajattelutapamme ja mielenmallimme kehollistuvat huomaamattamme ja saavat aikaan mutkikkaita synaptisia vasterihmastoja. Kulttuurin viitekehyksessä toistuvat sosiaaliset tilanteet ja merkitykset ohjaavat meitä kohti automatisoituja miellelyhtymiä. Niinpä uskomusjärjestelmämme syntyy ja koteloituu meidän sitä tiedostamatta.

TEKSTI: JESSE SOININEN

AJATTELUN JA YMMÄRRYKSEN URAT eivät suinkaan synny aivoissamme yksittäisten sanojen ja ajatusten tasolla. Ne kutoutuvat yhteen ajattelussamme pikemminkin mielenmallien, meemien ja metaforarihmastojen avulla.

Alitajuntainen mielemme toimii automaatiolla

Kun myriadit synaptiset yhteydet löytävät toistuvat reittinsä, niin ne lakkaavat ilmoittamasta itsestään energiaa säätääkseen. Syntyneiden yhteyksien ja yhteysrakenteiden mukaisesti teemme pitkälle meneviä refleksiivisiä ja ketjutettuja johtopäätöksiä lähes olemattoman tiedon varassa. Yksittäinen tiedon haituva riittää liipaisemaan liikkeelle kokonaisen mielen sinfonian ennalta lukittuine merkitysten nuotteineen. Jos puhelimen päähän sattuu tuntematon henkilö, emme voi aivoillemme mitään. Mielemme alkaa automaattisesti piirtyä kuva ihmisestä, jota emme ole koskaan nähneet. Pelkkä äänen väri tai puhetapa riittää kuvajaisen synnyttämiseen kampaaksi-neen, silmälasineen ja vaatteiden väreineen.

Syntyneiden yhteyksien ja yhteysrakenteiden mukaisesti teemme pitkälle meneviä refleksiivisiä ja ketjutettuja johtopäätöksiä lähes olemattoman tiedon varassa.

Koska mielemme on mestari luomaan, olettamaan, oikomaan ja yhdistelemään merkityksiä, se ohjaa

Lauserakenteen satunnaiselta mausteelta näyttävän metaforan takana onkin syväallinen merkitysten rihmasto.

meitä mielellään kohti aiemman ajattelun takaumia. Ne toki tuntuvat uusilta ja uniikeilta, koska muisti on armelias ja ilahduttaa meitä unohtamalla.

Niinpä esimerkiksi oletettu vallitseva malli on edelleen ymmärtää yhteiskunta koneena ja yhteiskunnallinen työnjako, ammatillisuus ja tietämys erillisinä. Tämän erillisyyden mekaniikan varaan olemme rakentaneet myös ihmiskuvamme, instituutiomme ja taloutemme. Omalle kulttuurillemme on ominaista, että käytämme sodan, rahan ja ajan varaan rakennettuja metaforakäsitteitä ja niiden ristikkäisiä merkityksiä. Aika on rahaa ja elämä on taistelua ja vasta lopussa kiitos seisoo. Lauserakenteen satunnaiselta mausteelta näyttävän metaforan takana onkin syväallinen merkitysten rihmasto.

Mielenmallien lukittuneisuus paljastuu metaforeissa

Vakiintunut merkitysten rihmasto piilottaa esimerkiksi suhteemme luontoon. Suhde luontoon on lukittu metaforan tasolla ottajan ja hyväksikäyttäjän rooliin liittyviin konnotaatioihin. Niinpä vallitseva maailmanselitys siunaa sanojensa tasolla luonnon resurssien riistämisen eikä esimerkiksi nosta esiin niiden vaalimista tai monimuotoistamista. Metaforien piilomerkitykset toimivat yksinkertaistettujen mielenmallien lukkoina.

Synaptisilla yhteyksillä olemme kovakoodanneet uskomuksemme ja metaforamme syvälle omaan fyysikkamme ja kehoomme. Ajattelu metaforien tuolla puolen on lähes mahdotonta, sillä mikään aisteistamme tai tietoisuudestamme ei niitä suoraan paljasta. Osa kognitiosta on lisäksi hyvin syvällisellä tavalla sosiaalista ja kehollista ja jopa sosioekonomisesti ehdollistettua.

Synaptisilla yhteyksillä olemme kovakoodanneet uskomuksemme ja metaforamme syvälle omaan fysiikkaamme ja kehoomme.

Synaptisten yhteyksien verkosto metaforien kehtona

Hyvä ylhäällä ja huono alhaalla. Osaaminen huipulla ja osaamattomuus pohjalla, kuten George Lakoff sanoi huikean oivaltavin esimerkein osoittaa kirjassaan "The metaphors we live by". Ajattelumme on ankkuroitu näkymättömissä oleviin merkitysten ketjuihin ja ketjujen verkostoihin. Puhuvan ihmisen aivoissa ei suinkaan aktivoidu vain lauserakenne, sanasto tai edes "puhealue", vaan itse asiassa valtava eri aivojen osien yhteispeli, jossa merkitysten synaptisten yhteyksien ja sähkökemiallisten kenttien verkosto luo keholliset aistihavainnot, tuntemukset, emootiot, kykymme muistaa, päätellä ja niin edelleen. Sanojen ja metaforien voima on siis syvällä kulttuurimme ytimessä.

Metaforat todellakin kävelyttävät ja ajatteluttavat meitä. Ymmärrys tästä merkitysten synnyn ja siirtymisen ohjattavissa olevasta sinfoniasta haastaa yhä uudelleen sen, mitä me ihmiset oikein olemme, miten opimme tai miten me tietorakenteitamme rakennamme.

Yhteinen ymmärryksenkehittely virtaa ihmisten välisten merkityssuhteiden yli

Alicia Juarreron mukaan tietämys ja etenkin tulkinta ja ymmärrys ovat sosiaalisia konstruktioita, joissa tieto ja näkemys eivät ole itse "asioissa" (kuten mittauspisteissä), vaan asioiden ja ihmisten välisissä suhteissa. Niitä puolestaan ei voi ajatella pelkästään ennalta lukitun tietorakenteen avulla, vaan ne edellyttävät kulloisenkin meemirihmaston, metaforien, kontekstin ja tulkinnan tulokulmien ymmärrystä. Miten ylipäätään voimme astua ajattelun urilta syrjään?

Entä jos ymmärrys onkin mitä suurimmassa määrin sosiaalinen, ryhmäsidonnainen, meemi- ja metaforasidonnainen ja ajan oloon omaan sosiaaliseen viitekehukseensä rakentuva tilapäinen ja kollegiaalinen konstruktio? Tällöin se ei olekaan ennalta purettavissa mekaniikkaan, hierarkiaan, ontologiaan, malliin, menetelmään, rakennemalliin tai abstraktioon (tai edes algoritmiin).

Tietojohtaminen kasvualustana virkistävälle tiedon virtaavuudelle

Voisiko ymmärryksemme palvella tiedon virran äärelle asettumista ja virran ohjaamista kastelujärjestelmän tapaan? Tarjota niitä taitoja, joiden avulla virran äärellä olijoista mahdollisimman moni pääsisi sen

ravinteikkaan, ennalta tietämättömän ja tuloksiltaan tuntemattoman vaikutuspiirin sisään?

Tällöin pyrkimyksenämme olisi luoda omakohtaiselle episteemiselle toimijuudelle sen ilmenevä ja vapaa virtaus, merkitystenannon ja ennalta tuntemattomien yhteyksien kasvualusta.

Entä voisiko tietojohtamisen tarkoitus olla kasvualusta, joka mahdollistaa sen sosiaalisen elämäntilanteen synnyn, jossa ilmenevä ymmärrys voi syntyä, kukoistaa, epäillä, monimuotoistua ja virrata? Silloin voisimme nähdä itsemme tiedollisen ja yhteisöllisen kasvualustan kättilöinä ja ilmenevästi syntyvien tiedollisten yhteyksien rikastajina, kuratoijina, moderoina ja fasilitaattoreina. ■

Kirjoittaja Jesse Soininen on työyhteisöjen oppimisverkostojen kehittäjä.

Metaforat todellakin kävelyttävät ja ajatteluttavat meitä.

